

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. — Х. : Право, 2013. — 824 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України, прийнятий Законом УРСР від 28.12.1960 р. : зі змінами і доповненнями станом на 01.03. 2011 р. / упоряд.: В.І. Маринів, О.Г. Шило. — Х. : Право, 2011. — 232 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Законом України від 13.04.2012 р. № 4651-УІ // *Голос України* — 2012. — 19 травня. — № 90-91.
4. Уренева О.В. Принцип состязательности сторон и оглашения в судебном заседании показаний лиц, данных при производстве предварительного расследования или ранее данных в судебном заседании // *Российский судья*. — 2003. — № 3. — С. 3–6.
5. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. — 2001. — № 8. — С. 384–390.
6. Попелюшко В.О. Ще раз про спрощену процедуру правосуддя // *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матер. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2002 р., м. Харків) / редкол. В.В. Сташис (гол. ред.) та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 246–248.
7. Лобойко Л.М. Допустимість спрощення порядку судового розгляду справи у кримінальному процесі змішаної форми // *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матер. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2002 р., м. Харків) / редкол. В.В. Сташис (гол. ред.) та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 248–251.
8. Шепитько В.Ю. Сущность тактики судебного следствия (некоторые дискуссионные проблемы) // *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матер. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2002 р., м. Харків) / редкол. В.В. Сташис (гол. ред.) та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 196–199.
9. Петрухин И.Л. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету // *Российская юстиция*. — 2001 — № 5. — С. 35–37.
10. Громов Н.А., Курушин С.А. Гарантии права на защиту обвиняемого в досудебных стадиях по УПК РФ : учеб.-практ. пособие. — М. : Издательский дом И.И. Шумиловой, 2005. — 135 с.
11. Лотоцкий М.В. Наследки укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://portalus.ru>.
12. Головкин Л.В. Новый УПК Российской Федерации в контексте сравнительного уголовного-процессуального права // *Государство и право*. — 2002. — № 5 — С. 51–61.
13. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. — Х., 2013. — 20 с.
14. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1679/04-12 від 15.11.2012 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового кримінального процесуального кодексу України // *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. — 2012. — № 4 (7). — С. 150–154.
16. Верещак В.М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві // *Вісник Верховного Суду України*. — 2000. — № 1. — С. 41–44.
17. Брынцев В.Д. Основные направления дальнейшего совершенствования законодательных основ судебной власти // *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матер. наук.-практ. конф. (18-19 квітня 2002 р., м. Харків) / редкол. В.В. Сташис (гол. ред.) та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 49–53.
18. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика : монографія. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 544 с.
19. Добровольська О.Г. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості відповідно до нового КПК України // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. — Серия «Юридические науки». — Т. 26 (65). — 2013. — № 1. — С. 367–372.

УДК 343.195.3

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІPROBLEMS OF APPLICATION OF HOUSE ARREST AS A PREVENTIVE MEASURE
IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Мудрецька Г.В.,

*кандидат юридичних наук, викладач кафедри адміністративного права
факультету права та соціального управління
Донецького державного університету управління*

Садікова К.І.,

*студентка факультету права та соціального управління
Донецького державного університету управління*

У статті проведено аналіз сутності та проблем застосування домашнього арешту як запобіжного заходу у кримінальному провадженні. Запропоновані пропозиції щодо вирішення проблем застосування домашнього арешту на практиці та вдосконалення правової регламентації.

Ключові слова: домашній арешт, застосування домашнього арешту, електронні засоби контролю, контроль за виконанням домашнього арешту.

В статье проведен анализ сущности и проблем применения домашнего ареста как меры пресечения в уголовном производстве. Предложены рекомендации по решению проблем применения домашнего ареста на практике и совершенствование правовой регламентации.

Ключевые слова: домашний арест, применение домашнего ареста, электронные средства контроля, контроль выполнения домашнего ареста.

In the article the analysis of the nature and problems of use of house arrest as a preventive measure in criminal proceedings. The proposed suggestions for solution of problems of application of house arrest in practice and improvement of the legal regulation.

Key words: house arrest, house arrest, electronic monitoring, control over execution of the house arrest.

Постановка проблеми. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК) було змінено порядок застосування та запроваджено нові запобіжні заходи, які раніше не були відомі українському законодавству, серед яких на особливу увагу заслуговує саме домашній арешт. У зв'язку з цим, постає необхідність у з'ясуванні, яким чином врегульовані питання, що стосуються домашнього арешту КПК, та які існують проблеми застосування домашнього арешту на практиці.

Аналіз останніх досліджень. У процесуальній науці вже вивчалися окремі аспекти заходів кримінального процесуального примусу такими вченими, як Ю.П. Аленін, С.І. Вікторський, Ю.М. Грошевой, В.В. Назаров, М.В. Духовський, А.Ф. Кістяковський, П.І. Люблінський, В.К. Случевський, І.Я. Фойницький та ін. На практичному рівні питанням застосування домашнього арешту як запобіжного заходу займалися А.В. Пономаренко, М.Й. Вільгушинський та ін., але їх дослідження обмежувались лише коментуванням окремих положень. Крім того, у зв'язку з нововведеннями КПК України щодо запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, існує необхідність у поглибленому вивченні питань застосування зазначеного запобіжного заходу на практиці.

Мета роботи полягає у розкритті сутності та проблем застосування домашнього арешту на практиці, а також формування пропозицій щодо вдосконалення правової регламентації.

Виклад основного матеріалу. Конституція України визнала права і свободи людини найвищою соціальною цінністю. Для реалізації цього положення проводяться радикальні реформування в різних галузях права. В кримінальному судочинстві для підвищення дотримання прав і свобод людини було запроваджено і закріплено на рівні нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК) інститут застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, зокрема, згідно з ч. 1 ст. 181 КПК, домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби [1]. Виходячи з ідеї КПК та переліку запобіжних заходів, домашній арешт буде застосовуватись в тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворим.

За своїм характером, обсягом обмежень домашній арешт є певною мірою рівнозначним до обмеження волі. Він є другим за суворістю запобіжним заходом після взяття під варту, у зв'язку з тим, що має наступні обмеження:

- заборона виходу з житла повністю чи у певно визначений час;
- заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку; заборона спілкування з певним колом осіб та прийому будь-кого у себе вдома;
- застосування електронних засобів контролю та покладання обов'язку завжди мати їх при собі та забезпечувати роботу;
- покладання обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати або особисто з'являтися у визначений час до органів міліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого;
- встановлення спостереження за обвинуваченим або його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення;
- інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і не сувору ізоляцію від суспільства [2].

Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення

волі. Цікавий факт, що це положення не містить обмежень, з чого можна зробити висновок, що до цієї категорії можуть потрапити особи, підозрювані в здійсненні особливо небезпечних злочинів.

Визначаючи запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, слідчий суддя, суд зобов'язаний керуватися ст. 178 УПК України, яка містить обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. Це такі обставини, як міцність соціальних зв'язків у місці проживання, репутація підозрюваного, вагомість наявних доказів. Всі підстави наведені в згаданій статті діляться на фактологічні та оціночні, і саме через останні ставиться під сумнів необхідність застосування домашнього арешту.

Варто зауважити, що домашній арешт не повинен обмежувати права та свободи людини, а тому вказівка в ухвалі на окремі обмеження має бути вмотивована судом.

Відповідно до міжнародно-правових норм повинен бути встановлений спеціальний строк домашнього арешту. Так, у ч. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. передбачено, що кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення [3].

КПК чітко встановлює строк можливого застосування домашнього арешту – 2 місяці (ч. 6 ст. 181). У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК. При цьому сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців, що стимулюватиме правоохоронні органи в стислі строки завершити досудове розслідування.

Після закінчення цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим (ч. 6 ст. 181 КПК). На жаль, законодавцем чітко не прописана процедура автоматичного скасування такого заходу, що може створити проблеми на практиці.

Однак на сьогодні проблемним залишається питання щодо здійснення контролю за виконанням домашнього арешту. Ст. 181 КПК передбачено, що цим повинні займатися працівники органів внутрішніх справ, які з метою належного контролю за особою та за виконанням вимог, покладених на неї під час досудового розслідування, уповноважені з'являтися за місцем проживання цієї особи, вимагати надання усних чи письмових пояснень з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань.

Відповідно до ч. 4 ст. 181 КПК, орган внутрішніх справ повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження.

Крім того, при застосуванні домашнього арешту для його безумовного виконання можуть застосовуватися електронні засоби контролю (далі – ЕЗК).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 195 КПК України, застосування електронних засобів контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю і негайно сигналізуватиме про спроби зробити щось подібне. До того ж цей пристрій не повинен завдавати значних незручностей, а тим більше становити небезпеку для життя і здоров'я особи. Забороняється застосовувати ЕЗК, які не пройшли сертифікацію відповідно до чинного законодавства.

Міністерством внутрішніх справ України протягом трьох місяців з дня опублікування КПК України розроблене та прийняте положення про порядок застосування електронних засобів контролю [4]. В цьому контексті привертає увагу й інше положення ч. 1 ст. 195 КПК України, що стосується обов'язку слідчого або працівника органу внутрішніх справ під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому про наслідки зняття або неправомірного втручання в роботу електронного пристрою з метою ухилення від контролю. Однак чинне законодавство України з цього проводу ніякої відповідальності не передбачає.

Слід зазначити, що застосування електронних засобів контролю на практиці є проблемним, бо до цього часу Міністерство внутрішніх справ України належним чином технічно не оснащено, персонал не пройшов навчання з використання нових технологій, що призводить до залучення великої кількості працівників органів внутрішніх справ для контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом. Також проблемним постає питання щодо закупівлі таких електронних засобів, адже в Україні така техніка не виробляється, а купувати її, можливо, доведеться в Росії, Білорусі чи Великобританії [5]. Вартість цих пристроїв доволі висока, проте ініціатори нововведення переконані, що витрати будуть компенсовані за рахунок коштів, зеконормованих на утримання арештантів у слідчих ізоляторах.

Однак не варто забувати, що електронна система відстеження є важливою, але не єдиною складовою інституту домашнього арешту. Він цілком може функціонувати і без неї, бо для контролю за дотриманням накладених судом обмежень можна використовувати і традиційні.

Також проблемним є питання застосування домашнього арешту та контролю за ним. Відповідно до ст. 181 КПК України, працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю. Як бачимо, мають право, але не зобов'язані, оскільки, як правило, домашній арешт застосовується до особи, до якої є певна довіра в тому, що вона поводитиметься пристойно. Застосовуючи електронні засоби контролю, працівники міліції в такий спосіб можуть контролювати місце знаходження підозрюваного, обвинуваченого, що, в свою чергу, позбавляє їх необхідності у відвідуванні такої особи за місцем проживання. Так і відбулося у випадку із колишнім ректором Податкової академії України П. Мельником, який благо-

получно позбувся електронного браслета і втік з-під домашнього арешту.

Домашній арешт застосовується в більшості європейських країн. Як показує практика кримінального судочинства зарубіжних країн, впровадження домашнього арешту як запобіжного заходу має ряд переваг. Проте застосування домашнього арешту в Україні на практиці на сьогодні має ряд проблем. В першу чергу, це стосується самого визначення домашнього арешту. Відповідно до ст. 181 КПК, домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Домашній арешт застосовується лише до особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Варто зазначити, що таке формулювання норми є неконкретним і може призвести до того, що цей запобіжний захід можна буде застосовувати й до осіб, яким загрожує навіть довічне ув'язнення. Варто було б встановити межу строку позбавлення волі, до якої можливо застосовувати домашній арешт.

Погоджуючись з думкою М.Й. Вільгушинського, вважаємо, що законодавцю варто врахувати деякі положення КПК РФ, які передбачені КПК України [6]. Зокрема, про те, що з урахуванням стану здоров'я підозрюваного або обвинуваченого місцем його утримання під арештом може бути визначено лікувальну установу (ч. 1 ст. 107 КПК РФ) [7]. Також, відповідно до КПК РФ, суд при обранні такого запобіжного заходу може обмежити особу не лише в пересуванні, а й у спілкуванні, але при цьому забороняється обмежувати особу у її праві використовувати телефонний зв'язок для виклику швидкої медичної допомоги, співробітників правоохоронних органів аварійно-рятувальних служб у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також для спілкування з контролюючим органом, особою, що провадить нагляд [6]. Натомість у КПК України про це навіть не йдеться.

Висновки. Таким чином, домашній арешт в порівнянні з триманням під вартою є запобіжним заходом більш гуманним і його запровадження є прогресивним для українського законодавства. Проте вважаємо за необхідне прийняти Закон України «Про домашній арешт», в якому регламентувати порядок і умови застосування та здійснення такого виду запобіжного заходу. В Законі повинні міститися чіткі вказівки про те, хто саме і яким чином повинен здійснювати нагляд за поведінкою особи, відданої під домашній арешт, як здійснювати нагляд за кореспонденцією, переговорами (в тому числі телефонними і за допомогою електронної пошти), особистими зустрічами певної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
2. Пономаренко А.В. Особливості застосування запобіжних заходів за новим КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pb8.ru/7hl>.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – 342 с.
4. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю : Наказ МВС України від 09.08.2012 № 696 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/z1503-12>.
5. Пилипенко В.П. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою, а в перспективі – і на тюрмах // Закон і Бізнес. – 2012. – № 11 (1050). – 7–16 березня.
6. Вільгушинський М.Й. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до Кримінального процесуального кодексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pb8.ru/7hk>.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakonorf.info/upk/107/>.